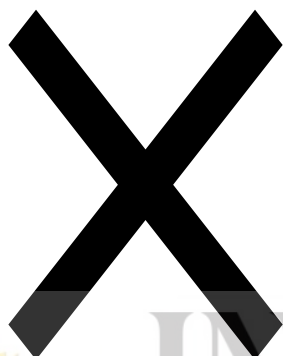

EMIL RACOVIȚĂ (1868-1947)

SAVANT, EXPLORATOR ȘI DESCHIZĂTOR DE DRUMURI ÎN CERCETAREA BIOLOGICĂ ȘI SPEOLOGICĂ

MIRCEA POPESCU - Biolog

În anii studenției mele la Facultatea de Biologie a Universității București (1962-1967) am avut marea șansă și fericitul prilej să audiez cursuri excelente, ținute de o pleiadă de profesori de certă valoare și de o ținută cu adevărat academică. Printre acești mari profesori l-aș menționa în primul rând pe acad. Radu Codreanu, care, în anul I, ne-a predat zoologia nevertebratelor, un curs foarte vast și deosebit de interesant.

M-am îndrăgostit de această disciplină științifică, și nu neg că aceasta s-a datorat, în cea mai mare măsură, eminentului profesor Radu Codreanu, care avea un farmec deosebit și era un adevărat gentleman. La terminarea facultății (1967) mi-am ales ca lucrare de diplomă (examenul de stat, cum se numea pe-atunci) tema „Fauna de nevertebrate acvatice din Delta Dunării”, sub conducerea dragului nostru profesor Radu Codreanu. Domnia sa ne vorbea, adeseori, la cursuri despre marele nostru savant Emil Racoviță, cu care colaborase în tinerețe la Institutul de Speologie al Universității din Cluj-Napoca (înființat de acesta în 1920, fiind primul institut din lume cu acest profil). Profesorul Codreanu a lucrat alături de Emil Racoviță între anii 1930-1945, perioadă în care a devenit un prieten apropiat al acestuia. Din povestirile de la curs mi-a trezit și mie dorința de a cunoaște mai bine viața și activitatea acestui mare savant român. După ce am studiat o vastă bibliografie, am întocmit o lucrare intitulată „Viața și opera științifică a lui Emil Racoviță”, pe care am prezentat-o la un simpozion studentesc și care s-a bucurat de apreciere, atât din partea colegilor, cât și a cadrelor didactice. Pe atunci eram student în anul I și aveam 19 ani (1963).

Acum, după atâția ani, îmi amintesc cu drag și nostalgie de această lucrare și de iubitul nostru profesor Radu Codreanu.

SCURTE NOTE BIOGRAFICE

Emil Racoviță s-a născut la Iași (15 noiembrie 1868) într-o familie înstărită de cărturari ieșeni. Tatăl

său, Gheorghe Racoviță, avocat, magistrat și, în trei legislaturi, deputat, era, cum spun cronicarii, „os domnesc”. Familia sa de vechi boieri a dat mai mulți domnitori moldoveni, cel mai însemnat fiind Constantin Racoviță, care a domnit atât în Moldova (1749-1753 și 1756-1757) cât și în Țara Românească (1753-1756 și 1763-1764). Mama sa, Eufrosina (născută Stamatopol), distinsă intelectuală, a avut legături directe cu „Junimea”. Crescut în acest mediu intelectual, având la dispoziție și o impresionantă bibliotecă a familiei, micuțul Emil a beneficiat de o educație aleasă, manifestând, încă de mic copil, o mare dragoste și sete de învățatură. Școala primară a făcut-o la Iași, ca elev al lui Ion Creangă, iar studiile liceale le-a făcut la Liceul Național din Iași, unde a avut profesori renumiți, printre care Petru Poni, Grigore Cobălcescu și Aristide Lambrior. În perioada aceea Emil Racoviță s-a dovedit a fi un elev eminent, cu o inteligență sclipitoare și cu o mare pasiune pentru științele naturale.

A urmat apoi Facultatea de Drept de la Paris (la dorința tatălui), dar a audiat în paralel și cursurile Școlii de Antropologie. După obținerea licenței în Drept, se înscrie la Facultatea de Științe de la Sorbona, iar după absolvire (1891) lucrează o vreme la Stațiunea de Biologie marină de la Banyuls-sur-Mer. În 1896 își prezintă teza de doctorat. Încă din 1893 fusese ales ca membru al prestigioasei Societăți Zoologice a Franței.

O etapă deosebit de importantă în viața lui Emil Racoviță o reprezintă participarea sa ca biolog la expediția de cercetare științifică a regiunilor polare sudice, pe vasul Belgica, sub conducerea locotenentului de marină Adrien de Gerlache, ofițer secund fiind renumitul explorator polar norvegian Roald Amundsen, și având o echipă internațională de tineri cercetători din varii domenii ale științei. Printre ei, alături de românul Racoviță (biolog) s-au aflat medicul american Frederick Cook, meteorologul polonez Antoine Dobrowolski, geologul polonez Henryk Arktovski și fizicianul ceh Emile Danco, care, din nefericire a decedat în timpul acestei extraordinare expediții.

Expediția s-a desfășurat pe durata a doi ani și jumătate (16 aug. 1897 - 18 nov. 1899). Ajungând la extremul sud al Americii de Sud (Țara de Foc), o regiune puțin cunoscută la vremea aceea, după traversarea strâmtorii Magellan (Chile) expediționarii fac unele descoperiri geografice - o strâmtoare, căreia i-au dat numele corăbiei, Belgica - și câteva insule, una dintre ele botezată de Emil Racoviță Insula Cobălcescu.

Ca biolog, Racoviță desfășoară o intensă activitate de cercetare, colectare și clasificare asupra florei și faunei din regiune.

O perioadă deosebit de dificilă a fost atunci când nava Belgica a fost „prizoniera ghețurilor”, fiind prinsă de îngheț și imobilizată în grosimea banchizei antarctice în lunga noapte polară (martie 1898 - februarie 1899), întreg echipajul cât și echipa științifică îmbolnăvindându-se de avitaminoze și alte boli specifice frigului și privării de lumină solară, inclusiv stări de anxietate și de depresie psihică. În tot

acest interval, Emil RacoviŢă a contribuit din plin la ridicarea moralului membrilor expediŢiei, povestindu-le, cu umorul lui moldav, hâtru și poznaș, tot felul de întâmplări din copilăria și adolescența sa, îndeosebi din vremea când a fost elevul lui Ion Creangă. În paralel, nu și-a neglijat nici activitatea științifică, studiind la microscop câteva ore pe „zi”, făcând desene și clasificări ale materialelor colectate. Și toate acestea se petreceau când temperatura de afară era de -40, -500 C, iar vântul atingea viteze de peste 100 km/h, când însăși existența navei Belgica era pusă sub semnul întrebării.

La revenirea din expediție (1899) a început să publice lucrări științifice deosebit de interesante și a ținut un ciclu de conferințe în mai multe țări. Aprecierile au fost pe măsură, profesorul Henry Lacaze-Duthier, renumitul savant în domeniul biologiei marine, l-a numit director adjunct al Laboratorului Arago din Banyuls-sur-Mer. Următoarea perioadă a vieții și activității științifice a lui Emil RacoviŢă am putea s-o denumim etapa biospeologică.

Pasionat încă din fragedă tinerețe de explorarea peșterilor și îndeosebi de studiul faunei cavernicole, se dedică cercetării acestor viețuitoare, atât de deosebite. Un eveniment foarte important care a contribuit la această nouă orientare științifică a fost explorarea peșterii Cueva del Drach (Peștera Diavolului) din insula Majorca (Arhipelagul Balearelor), unde a descoperit o extraordinar de bogată faună cavernicolă. Studiază cu asiduitate aceste viețuitoare, îndeosebi Crustaceele Izopode, cărora le va dedica o amplă lucrare, o adevărată monografie a acestor organisme.

În 1907 publică lucrarea „Essai sur les problems biospeologiques”, considerată un act de naștere al acestei noi științe. Inițiază un program internațional de cercetare numit „Biospeologica”.

Revenit în țară în 1920, înființează la Cluj primul institut speologic din lume. Aici elaborează o serie de lucrări de mare importanță în domeniu. Va aduce la Cluj binecunoscuți savanți, precum francezii Jules Guiart și René Jeannel și elvețianul Alfred Chappuis.

În anul 1940, când, în urma Dictatului de la Viena, Clujul a devenit parte a Ungariei, RacoviŢă s-a mutat la Timișoara, iar Institutul din Cluj l-a lăsat sub conducerea prietenului său Alfred Chappuis, care, fiind elvețian (țară neutră) a fost acceptat de ocupații maghiari.

În 1945, după revenirea la România a nordului Ardealului, Emil RacoviŢă s-a întors la Cluj, preluând directoratul Institutului Speologic, pe care l-a condus până la moartea sa (17 noiembrie 1947). În prestigioasa sa carieră Emil RacoviŢă a mai ocupat importante funcții didactice și administrative. A fost rector al Universității Cluj (1929-1930). Din 1920 a fost membru al Academiei Române, între 1926 și 1929 având funcția de președinte al acestui înalt for științific al României.

OPERA ȘTIINȚIFICĂ A LUI EMIL RACoviŢĂ

În tumultoasa și, aș putea spune, aventuroasa sa viață, Emil RacoviŢă și-a dedicat cea mai mare parte elaborării unei vaste opere științifice, atât ca zoolog, oceanograf și etolog, cât și ca speolog.

Voi încerca să respect, pe cât se poate, cronologia apariției acestor lucrări. De remarcat că în marea lor majoritate ele au fost scrise în limba franceză sau germană, apărând în publicații de specialitate din Franța, Belgia, Elveția, Germania și Austria. Aș începe prin menționarea lucrării de doctorat, intitulată „Lobul cefalic și encefalul Anelidelor Polichete”, apărută în 1896, în limba franceză, în prestigioasa revistă „Archives de Zoologie expérimentale et générale”. Lucrarea a avut un mare răsunet în rândul specialiștilor din întreaga lume. O altă lucrare mult apreciată este „Pterospora maldaneorum n.g., n.sp. (nou gen, nouă specie). Gregarină nou descoperită, parazită a maldanienilor”, apărută în limba franceză în revista „Bulletin de la Soc. Zoologique de France” în 1897.

În 1900, revenit din expediția antarctică, susține la Societatea Belgiană de Geografie conferința cu titlul „Expedition Antarctique Belge. La vie des Animaux et Plantes dans l'Antarctique”, publicată în buletinul acestei societăți. În același an ține aceeași conferință la ședința jubileului Societății Geografice Române, publicată în anuarul acestei societăți. De asemenea, susține un ciclu de conferințe la Londra și Paris, publicate în periodicele acelor foruri științifice. În 1901 publică „La faune de Pôle Sud” (conferință ținută la Sorbona) și „Lupta pentru trai la polul Antarctic” -

„România ilustrată“ - București, ianuarie 1901 și „Vers le Pôle Sud” - conferință la Sorbonne, Paris. În 1903 îi apare „Cétacés in Voyage S. Y. Belgica - Resultats scientifiques. Zoologie” - Anvers, Belgia și tot în același an publică în Buletinul Societății Franceze de Zoologie o lucrare deosebit de interesantă, intitulată „Note sur le Grand Serpent de Mer, Megophias meghopias (Rafinesque). A propos d'une observation de M. Lagrésille, faite en 1898 dans les mers du Tonkin”.

Expediția Belgica, Antarctica

Din perioada activității speologice am selectat câteva titluri mai importante. În 1907 publică în „Archives de Zoologie expérimentale et générale” (Paris) lucrarea „Essai sur les problèmes biospeologique”, în care pune bazele teoretice și practice, stabilind obiectul și metoda de lucru a acestei noi științe. În același an, în aceeași revistă, publică, în colaborare cu R. Jeannel, „Enumeration des grottes visitées (1904-1906)”, titlu sub care vor apărea articole și în anii următori, pe măsură ce vor explora și alte peșteri (1905-1909; 1909-1911; 1911-1913; 1913-1917).

Ca patriot și om cu o vastă cultură participă și la viața cetății, susținând conferințe, uneori pe teme total deosebite de domeniul său de activitate. Citez doar: „Etnografia, o ramură a științelor naturale”, publicată la Sibiu în revista „Transilvania” (1928), sau „Echilibrul biologic. Omul și pădurea” (1940), publicată în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Naturii” - Timișoara; 1941 o lucrare de sinteză, intitulată „Index des espèces et de groups superieur décrits ou nouveaux (Copepoda, Coleoptera)” - „Lucrările Institutului de Speologie din Cluj” (1929) - periodic ce apărea în limba română și în limba franceză.

Am spicuit aici doar o mică parte din titlurile mai reprezentative ale lucrărilor marelui savant.

Emil Racoviță a primit, de-a lungul vieții sale, o serie de importante distincții, fiind ales membru corespondent al mai multor foruri academice românești și internaționale, precum: Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (1900), Societatea Regală de Geografie din Anvers (1900), Societatea de Speologie din Paris (1910), Societatea Zoologică din Londra (1910), Junta de Ciencias Naturales din Barcelona, Societatea Zoologică a Franței, Academia de Medicină din București, Societatea de Geografie și Geologie din București etc.

În încheiere doresc să aduc omagiul meu respectuos acestor doi eminenti oameni de știință români - Emil Racoviță și Radu Codreanu, care, prin activitatea lor, și-au dobândit un binemeritat loc în panteonul științei românești și universale.

Dumnezeu să-i odihnească în pace!